

Gaja Kos

»ODBITE/IGRIVE« SLIKANICE IN KAJ Z NJIMI POČETI

V prvem delu prispevka poskušam opisati, kakšne slikanice pojmem kot »odbite/igrive« in se hkrati ustavim tudi ob slikanicah brez besedila in naslovniško odprtih slikanicah, saj je vse troje včasih tesno prepleteno. V drugem delu nanizam več primerov domačih in prevedenih, leposlovnih in poučnih »odbitih/igrivih« slikanic, spotoma pa namignem tudi, kaj vse ponujajo mladim bralcem ali poslušalcem, pa tudi odraslim posrednikom ali ljubiteljem.

The first part of my article focuses on my particular understanding of certain picture books as "quirky / playful", which also includes textless and target open picture books, the three types being closely intertwined at times. The second part brings several examples of domestic and translated, literary and educational "quirky /playful" picture books, also hinting at their possible appeal for young readers, listeners as well as adult readers and fans.

Igriva knjiga = igriv bralec?

Večkrat se mi primeri, da iščem strokovni termin za kakšno besedilo, ki je polno hecnih in zviti miselnih premetov in pristopov, tudi nesmislov, ki kombinira navidez nezdružljivo, ki je res daleč od vsega bolj ali manj običajnega in pričakovanega, pa ga ne najdem. Vedno znova se mi v takšnih slučajih pred očmi prikaže zgolj beseda »odbito«. V pričujočem članku se bom ukvarjala z »odbitimi« ali »igrivimi« slikanicami; besedi sta v narekovajih, ker sta zasilni, ustrezen termin se torej še išče. Kdo bo ob v nadaljevanju opisanih lastnostih takšnih slikanic verjetno pomislil na termin postmoderna slikanica, a menim, da s predstavljenimi knjigami ni povsem prekriven. Poskušala bom torej opisati njihove lastnosti, predvsem pa postreči s številnimi domačimi in tujimi primeri, tako leposlovnimi kot poučnimi. Ko govorim o »odbitih/igrivih« slikanicah, pa skoraj neizogibno pritegnem v razmislek še dve vrsti slikanic, in sicer slikanice brez besedila ali t. i. tihe knjige in naslovniško odprte slikanice, saj je lahko vse troje tesno prepleteno znotraj enih samih platnic. Zanimajo me torej nekonvencionalne slikanice, ki temeljijo na netradicionalnih, inovativnih narativnih in/ali likovnih in/ali oblikovnih prijemih, torej na zelo izvirnih idejnih zasnovah; odbitost ali igrivost sta vezani predvsem na avtorjevo izhodiščno idejo, pri čemer je sama zgodba večkrat v drugem planu ali pa je zelo

zreducirana. Njihov značaj je pogosto hudomušen (ni jim tuja duhovitost, pa tudi ironija in parodija ne), v njih večkrat poteka večsmerna komunikacija (avtor – pripovedovalec – literarni liki – bralec), pogosto so zastavljene interaktivno in zahtevajo aktivnega bralca, lahko se poigravajo z mejami med fikcijo in realnostjo, nekatere prevzemajo oz. posnemajo druge forme (npr. katalogov, slovarjev ipd.). Včasih znajo biti recepcijsko nekoliko zahtevnejše; seveda ne na način, kot so recepcijsko zahtevne problemske slikanice, ki se lahko lotevajo zelo kompleksnih, celo kontroverznih vsebin, pač pa imam v mislih predvsem morebitne zagate (odraslega), kako knjigo z okrnjeno zgodbo predstaviti otrokom ali kaj z njo sploh početi. Povedano bolj preprosto – igriva knjiga terja vsaj malo igrivega bralca (tako otroškega kot odraslega). Pa ne samo igrivega, pač pa tudi aktivnega, saj takšne knjige pogosto odpirajo oz. omogočajo zanimive debate z bralci in poslušalci ali pa so celo, kot že omenjeno, zastavljene interaktivno. Drži, da s strani odraslega posrednika včasih terjajo kakšen »podnapis«, torej dodatno razlago, sploh če gre za mlajše poslušalce, in pogosto bolj aktiven pristop kot kakšna knjiga z enostavno linearno zgodbo, a po drugi strani so ravno to knjige, ki pokažejo mnogotere razsežnosti literarne in likovne ustvarjalnosti, opozorijo na to, da se ob knjigah lahko zabavamo, da je pisanje neke vrste igranje in izumljanje novega, in demonstrirajo, kako je lahko avtorjeva domišljija sprožilka naše lastne. Ravno takšne knjige so po mojem mnenju najboljša reklama za knjige in branje nasploh. Informacije s terena kažejo, da se nekateri knjižničarji/vzgojitelji/učitelji (to gotovo velja tudi za nekatere starše) s takšnimi knjigami ne znajdejo najbolje, kar je seveda povsem razumljivo, saj imajo nekateri do njih posebno afiniteto in so kratkomalo navdušenci, drugi pač ne in zato je povsem logično, da se prvi v praksi z njimi znajdejo bolje kot slednji. Ravno zato so ob tovrstnih knjigah, ki omogočajo bolj igriv in odprt pristop, zelo dragocene izmenjave izkušenj, denimo, kaj ob branju funkcionira, v katere smeri lahko razvijamo pogovor ali aktivnosti po branju, kje se pojavijo morebitne težave pri razumevanju itd.

Slikanice brez besedila

Slikanice brez besedila so bile v našem prostoru razmeroma dolgo zelo redek pojav (prva je *Maruška Potepuška* iz leta 1977, ki jo je ustvaril Marjan Amalietti, leto kasneje je Marjan Manček izdal slikanico *Bruno se igra*, leta 1983 je Marija Lucija Stupica ustvarila slikanico *Dvanajst mesecev*), v zadnjih letih pa smo dobili kar nekaj odličnih, tudi mednarodno odmevnih primerkov, ki so jih ustvarili Damijan Stepančič (*Sidro, Svetilnik*), Maja Kastelic (*Deček in hiša*), Andreja Peklar (*Ferdo, veliki ptič*), Marta Bartolj (*Kje si?*), Andreja Gregorič (*Darilo*) in Tina Volarič (*Črta*), napoveduje pa se tudi nekaj novih izdaj že omenjenih ilustratork.

Knjige, v katerih ni besedila, že same po sebi sprožajo vrsto izhodišč za debato z otroki – je to sploh še knjiga? Konec koncev je ena od definicij slikanice sledeča: »Slikanice so posebna oblika knjige, ki združujejo besedilo in ilustracijo v enovito celoto; slikanica ima torej tri pomembne sestavine: besedilo, ilustracije in vsebinsko-oblikovni odnos med besedilom in ilustracijo.« (Haramija in Batič, 2013: 23) Po drugi strani pa obstaja tudi slikanica brez slik. Pravzaprav knjiga brez slik, ki pa razen tega, da nima slik (kar je sicer bistveno formalno določilo slikanice), po prelomu oz. oblikovanju – paradoksalno – sumljivo spominja prav na slikanico. V

mislih imam *The Book with no pictures* ameriškega stand-up komika, igralca in režiserja B. J. Novaka. Mimogrede, zanimiv je njegov odgovor na vprašanje, kje je dobil idejo za knjigo – izhajal naj bi iz tega, da so starši »prisiljeni« prebrati, kar piše v knjigi (torej tudi neumnosti); izkoristil je torej *moč* knjige in otrokom pokazal, da je knjiga na njihovi strani ... Ob slikanicah brez besedila otroke seveda povabimo, da na podlagi ilustracij sestavijo zgodbo. Lahko jih vprašamo, kaj pomeni rek, da slika pove več kot tisoč besed. Razložimo jim, zakaj rečemo slikanice brez besedila in ne slikanice brez besed – ker je v njih lahko cel kup besed, »podatknjenih« na različna mesta, ki jih lahko uporabimo kot nekakšne namige ali oporne točke pri sestavljanju zgodbe, lahko pa jih pustimo, kjer so – in tudi v tem se skriva čar slikanic brez besedila: da smo torej sami gospodarji (svoje) zgodbe. Opozorimo jih tudi na univerzalnost oz. dostopnost slikanic brez besedila, ki s podobami presegajo meje jezika. Ni naključje, da zbirka slikanic brez besedila nastaja ravno v knjižnici na Lampedusi, ki je namenjena begunskim otrokom oz. družinam. Slikanice brez besedila so seveda lahko bodisi zelo enostavne in premočrtne ter primerne že za najmlajše otroke bodisi precej kompleksne, zagonetne in polne namigov ter simbolov, ki jih bodo znali nekateri spretno, drugi pa z več truda povezati v celoto.

Primer zelo enostavne slikanice brez besedila je npr. južnokorejska slikanica *Val* Suzy Lee, ki je motivno preprosta in zelo izčiščena, kljub temu pa z minimalnimi sredstvi ustvari igrivo, celo malo napeto in zaokroženo zgodbico o srečanju deklice z morjem, ki lepo demonstrira tudi pomen obrazne mimike in telesne drže likov pri razbiranju vsebine oz. predvsem vzdušja. Kot takšna je odlično izhodišče za raziskovanje bolj »odbitih/igrivih« tihih knjig, kakršna je npr. izjemno zanimiva portugalska slikanica Bernarda P. Carvalha *Trocóscopo*. Začetno ilustracijo (na levi strani) sestavlja več kot sto koščkov različnih barv in različnih geometrijskih oblik. Desna stran je prazna. Nato se vse več koščkov z leve strani z vsakim obratom strani seli na desno stran, kar pomeni, da se ilustracija na levi pred našimi očmi razgrajuje, tista na desni pa izgrajuje. Poanta knjige pa ni samo v prikazu konstrukcije/dekonstrukcije/transformacije, pač pa hkrati tudi v močnem sporočilu – na prvi ilustraciji namreč uzremo tovarne, na (pred)zadnji pa iz natanko istih elementov sestavljeno ilustracijo narave (živali in rastlin).

Naslovniško odprte slikanice

Naslovniško odprtih slikanic je zadnja leta tudi v našem prostoru vse več, po drugi strani pa se s tem pojavom pravzaprav vračamo v čas, ko so si otroci in odrasli delili iste zgodbe. Sama terminologija in klasifikacija »crossover literature« še zdaj povzročata teoretikom nekaj preglavic; z naslovniško odprtimi slikanicami se sistematično ukvarja Sandra Beckett v monografiji *Crossover Picturebooks*, v kateri obravnava knjige (vizualnih) umetnikov/umetniške knjige, slikanice brez besedila, slikanice z aluzijami na (likovno) umetnost, slikanice z medgeneracijsko tematiko in slikanice zvezdnikov. Slikanice nasploh pojmuje kot »/.../ »superžanr«, »/.../ živahen, okreten žanr, ki ne pozna meja.« (Beckett, 2012: 316) Nekatere izmed slikanic, ki jih omenja, tudi s starejšimi letnicami in predvsem iz prve kategorije obravnavanih, lahko prepoznamo tudi kot »odbite/igrive« slikanice. Z neobičajnimi, čudnimi ipd. slikanicami se kot urednica zbornika *Challenging*

and *Controversial Picturebooks* ukvarja tudi Janet Evans, a njo in ostale avtorje zanimajo predvsem kontroverzne, tabujske, šokantne, vznemirljive, filozofske itd. slikanice, ki so (lahko) torej predvsem naslovniško odprte, niso pa hkrati tudi v kategoriji »odbitih/igrivih«. V zvezi z njimi Evans zapiše sledeče: »Mnogi odrasli so prepričani, da izzivalne in kontroverzne slikanice niso primerne za otroke, toda težave s spoprijemanjem s takšnimi besedili imajo sami odrasli, ne pa otroci.« (Evans, 2015: 5) Zakaj to omenjam? Ker podobno velja tudi za »odbite/igrive« slikanice – odrasli so tisti, ki včasih ne vedo, kaj početi s knjigo, v kateri tako-rekoč ni zgodbe, medtem ko se otroci prepustijo listanju, se zabavajo ob sprotnih domislicah, sodelujejo pri avtorjevih pobudah in v knjigi ne iščejo »nekaj več«; nenazadnje pa je »nekaj več« vsekakor že prijeten občutek, ki se poraja ob branju in bo otroka vedno znova vlekel med nove in nove platnice, prejkoslej tudi bolj »resnih« knjig. V domačem prostoru se je naslovniško odprtim slikanicam pred nekaj leti posvetila Larisa Javernik v magistrskem delu *Raziskovanje fenomena »crossover« slikanic na podlagi izbranih slovenskih in čeških slikanic*, kjer jih definira takole: »Crossover slikanice so večravninska, večplastna, večpomenska dela, ki so primerna za vse starosti, ker odpirajo različne vrste in načine branja, ki so odvisna od starosti in izkušenj tistega, ki jih bere.« (Javernik, 2015: 31) Izpostavi tudi razliko med postmodernimi in crossover slikanicami: »»Crossover« slikanica je torej predvsem širša časovna oznaka za netradicionalne slikanice, ki pa so se nedvomno pojavljale tudi pred obdobjem postmodernizma, in hkrati zajemajo tudi dela, ki so lahko označena kot postmoderne slikanice.« (Javernik, 2015: 35) V poskusu celostne klasifikacije crossover slikanic omenja naslednje kategorije: problemske slikanice, slikaniške predelave in priredbe, simbolne slikanice (npr. *Slavček in granatno jabolko* Tjaše Koprivec in Polone Lovšin), art slikanice (npr. *Modro ne bo* Tomaža Šalamuna in Arjana Pregla), biografske slikanice (npr. slikanice Huiqin Wang) in slikanice brez besedila. Tudi Kristina Picco v članku *Slikanice za mladostnike in odrasle* omenja več tipov slikanic, ki so namenjene tudi ali celo predvsem mladostnikom in odraslim, in sicer: »/.../ problemske slikanice, slikaniške predelave, simbolne slikanice, art slikanice in darilne slikanice« (Picco, 2012). Nekatere slikanice iz omenjenih kategorij se ujamejo z »odbitimi/igrivimi«, marsikatera pa tudi ne.

Ko govorim o naslovniško odprtih slikanicah, ne morem zaobiti Shauna Tana, dobitnika nagrade Astrid Lindgren, in njegovih del. Ena takšnih je, denimo, izjemno misteriozna slikanica *Izgubljena stvar*, ki odpira več vprašanj, kot ponuja odgovorov, ob čemer lahko otrokom pojasnimo, da nekateri avtorji pač zelo radodarno puščajo prostor naši domišljiji. Hkrati da misliti tudi odraslemu, saj kritično spregovori o nesenzibilnosti odraslih, njihovem omejenem zaznavanju okolice, podleganju pragmatičnosti itd. Seveda ne moremo mimo bogatega vizualnega dela, ki poskrbi za to, da je *Izgubljena stvar* polnokrvna umetniška slikanica ne samo za otroke, ampak za vse knjižne sladokusce. Ob njej (in vseh ostalih slikanicah, seveda) se lahko pogovarjamo tudi o prednostih in slabostih avtorskih slikanic in slikanic, ki jih ustvarjata dva umetnika, pa tudi o sodelovanju med besedilom in ilustracijo. *Izgubljena stvar* je torej odličen primer naslovniško odprte slikanice, vendar pa ni izrazito »odbita/igriva« slikanica, kar pa vsekakor velja za naslednjo – *Velika knjiga portreta* Svjetlana Junakovića je koncipirana kot (kvazi) razstavni katalog; kot takšna je odlično izhodišče za umetnostno vzgojo oz. za pogovor o galerijah, razstavah, umetnosti portretiranja itd., s starejšimi otroki pa lahko spregovorimo

tudi o parodiji, ki je v knjigi vir zabave in navdušenja za odraslega oz. starejšega bralca/opazovalca.

»Odbite/igrive« leposlovne slikanice

Ob tej skupini slikanic sem izbrala več primerov, saj bom ob njih najlažje pokazala raznolikost avtorskih pristopov, inovativnost konceptov, drznost »eksperimentov«, skratka čim več odbitih in igrivih idej. Takšne slikanice so med drugim vsekakor tudi odličen dokaz za to, da knjige niso le dolgočasno postrojene črke in besede, ampak se lahko na straneh knjig odvija popolna zmešnjava (npr. junaki uidejo avtorju izpod nadzora itd.), marsikateri ustvarjalec pa najde tudi nepričakovane povezave med vsebino in izrabo samega fizičnega prostora (strani ali knjige), ob čemer marsikdaj pomislimo: kako dobra in odbita ideja! Tudi znotraj skupine »odbityh/igrivih« slikanic pa seveda obstajajo bolj in manj »klasične«, kar bodo pokazali izbrani primeri.

Beck in Matt Stanton: *To je žoga*

V tej zabavni slikanici v ospredju ni zgodba (je praktično ni), pač pa interakcija med odraslim bralcem in otroškim poslušalcem. Knjiga je torej v vlogi nekakšnega družabnega elementa, ki ponuja zabavno preživljanje skupnega časa, hkrati pa otroka postavi v položaj, ki v vsakdanjem življenju ni običajen: otrok namreč popravlja odraslega, ki govori vse narobe, saj tako pač piše (ob sličici kocke npr. piše, da gre za žogo itd.). To, da odrasla oseba govori neumnosti, se zdi otrokom strašno zabavno in prav na tem temelji ideja knjige. Dejstvo, da v njej ni ene same neumnosti, ki se je pomotoma znašla tam, pač pa jih je vedno več in so vedno večje, otroka vleče naprej in ga drži v pripravljenosti, da bo kritično (in bržkone slej ko prej tudi argumentirano) oporekal, kar pomeni, da je vseskozi aktiven in ne le pasiven poslušalec. Založba se je odločila, da bo knjigo med odrasle bralce pospremila kratka spremna beseda psihologinje, družinske in vedenjske terapevte Eve Hrovat Kuhar, ki med drugim zapiše: »Smisel za humor je dragocena zadeva in se lahko priuči. Razširja obzorje, pomaga pogledati na enake stvari z različnega zornega kota in včasih prav ta spremenjeni pogled prinese novo strategijo. Če vam na glavo obrnjene zgodbe lahko pomagajo do dodatnega odmerka smeha, jim je uspelo.« (Hrovat Kuhar: 2017) Torej – razvijanje smisla za humor, ki ga spodbuja marsikatera »odbitya/ igriva« slikanica, je nadvse dragoceno in je lahko še en argument ZA tovrstne knjige.

Melanie Watt: *Vilibald*

Avtorska slikanica kanadske avtorice domiselno temelji na sporu med avtorico knjige in literarnim likom – avtorica želi napisati zgodbo o miši, a maček Vilibald hoče, da bi bil glavni junak on, zato se ves čas vmešava in z rdečim flomastrom dopisuje svojo zgodbo in črta avtoričine ilustracije in dele besedila. Avtorica na koncu sprejme njegovo igro in ugodi njegovi želji, da bi napisala zgodbo o njem, pri

čemer pa ga ... malce potegne. Gre torej za slikanico, ob kateri se otrokom odpre povsem nov vidik – glej, glej, avtor si lahko izmisli tako poredne like, da celo njemu samemu nagajajo! *Vilibald* je tudi dober primer knjige, ki jo je treba skrbno brati od naslovnice naprej, saj so že na njej signali, da se dogaja nekaj nenavadnega, kar se nadaljuje na veznih listih in nato na notranji naslovnici itd.; tudi konča se ne na zadnji strani notranjosti, niti na veznih listih ne, ampak šele na zadnji strani ovitka, kjer se z Vilibaldom poigra še miška.

Kate in Jol Temple in Terri Rose Baynton: *Prostor na skali*

Ta avstralska knjiga je videti kot precej klasična slikanica (in je med izbranimi primeri v resnici najbolj resna), dokler ne pridemo do konca, kjer nas avtorja spet pošljeta nazaj; pa ne na začetek, pač pa nas povabita, da zgodbo še enkrat preberemo od konca proti začetku. In zgodi se – malodane čarovnija. Popolnoma enake besede in ilustracije nam zdaj sporočajo nekaj povsem drugega, celo diametralno nasprotnega – prej izključujoča zgodba o dveh tjušnjih, ki iščeta varno zavetje, nenadoma postane vključujoča. Imenitna zasnova in odlična knjiga za pogovor o sprejemanju in strpnosti, predvsem pa o tem, da ima vsaka stvar dve plati in da je na vsako stvar mogoče pogledati z različnih zornih kotov. In kako malo je treba, da se nam stvari pokažejo drugačne, kot se zdijo na prvi pogled – samo z druge strani je treba brati!

Richard Byrne: *Primer tatu, rdečega od prahu*

Angleški ustvarjalec je celotno zgodbo, ki je pravzaprav mini detektivka, zgradil na *lastnostih* svojih likov – to so krede, ki se jih da seveda zelo enostavno izbrisati oz. se da zelo enostavno izbrisati vse, kar krede narišejo. Na tej enostavni, a učinkoviti ideji zasnuje preprosto, toda zabavno in celo malo napeto zgodbico o iskanju tatu, ki kredam krade risbice. Knjiga kar kliče po dejanski tabli, kredah in gobi, na kateri lahko dajo otroci duška svojim lastnim idejam in domišljiji.

Richard Byrne: *Ta knjiga je pojedla mojega psa*

Byrne je avtor še ene domiselne slikanice, ki zbudi radovednost že s samim naslovom. V njej se »prostorsko« poigra – tokrat pes, avtomobili in ljudje izginjajo med stranmi, bralec pa jih na koncu reši sam, tako da knjigo prime v roke in jo trese, da »popadajo« iz nje. To pomeni, da je aktivno vpleten v zgodbo, kar je otrokom praviloma zelo všeč.

Isabel Minhos Martins in Bernardo P. Carvalho: *Nihče čez črto!*

Tudi portugalska slikanica *Nihče čez črto!* se poigrava s fizičnim prostorom knjižne strani – nek siten general se spomni, da odslej nihče ne sme na desno stran knjige, zato na rob leve strani postavi stražarja. Ta prvemu, ki hoče na drugo stran,

razloži takole: »Gospod general si pridržuje pravico, da tistole stran pusti prazno, da bo lahko vkorakal v to zgodbo, kadarkoli se mu zahoče.« Leva stran je vedno bolj polna likov, desna pa ves čas prazna ... dokler nekemu otroku na drugo stran ne pobegne žoga ... Gre za zabavno slikanico, ki nudi izhodišče tudi za bolj resen pogovor – o spoštovanju/nespoštovanju ukazov, pravičnosti, svobodi, o tem, kdo je (kdaj) glavni ... Na koncu general reče: »To je to, v tej zgodbi me ne vidijo več! Konec koncev, komu pa je do tega, da bi bil junak otroške zgodbe?« Bralci ob tem skoraj zagotovo pomislimo: kakšen neumnež!

Leo Lionni: *Mali modri in mali rumeni*

Ta preprosta slikanica, ki je že desetletja slikaniška klasika (izšla je že leta 1959), je odličen primer, kako lahko takorekoč iz nič ustvarimo zgodbo. Ideja se je namreč porodila kot izhod v sili na potovanju z vlakom, kjer sta avtorjeva vnuka postajala vedno bolj razposajena. Dedek je iz neke revije pričel trgati koščke rumenega, modrega in zelenega papirja in sestavil simpatično zgodbico o prijateljstvu, ki temelji na likovni zakonitosti mešanja barv, hkrati pa si bralec ob njej lahko zastavlja pomembna vprašanja o sebi in drugih.

Nina Mav Hrovat in Ivan Mitrevski: *Ne misli na slona!*

Osnovna ideja te zabavne in igrive slikanice izhaja iz psihologije, iz t. i. vsiljivih misli (gre za ironičen nadzor naših možganov, ki mrzlično iščejo ravno tisto misel, ki jo želimo zatreti). Knjiga nam z vsako stranjo prepoveduje misliti na slona, a bolj ko to počne, bolj mislimo nanj, za kar so seveda »krive« tudi ilustracije, na katerih so sloni v različnih barvah, vzorcih in velikostih, in sicer od enega samega slona do slonje družine. Otroci se ob pikčastih in črtastih slonih, njihovih pozah in smešnih stvareh, ki jih govorijo, zabavajo, odraslemu pa bo najverjetneje zanimivo spremljati njihove (pa tudi svoje lastne) odzive. S tega vidika je branje te slikanice lahko pravi mali eksperiment.

Daniil Harms in Arjan Pregl: *Si videl leva?*

To drobno slikanico sem uvrstila zaradi nonsensa – slednje je namreč nekaj, s čimer marsikdo ne ve, kaj početi ... Nekaterim odraslim je blizu, drugim ne, ne smemo pa pozabiti, da je otrokom praviloma zelo naraven (otroške zgodbe ali scenariji za igro so pogosto polni nonsensa), zato bi bil moj odgovor na vprašanje, kaj početi z nosensnimi besedili – nič! Oziroma – nič posebnega! Berimo jih, se jim čudimo in se ob njih zabavajmo. Včasih pač ni treba čisto vsega razčlenjevati, ampak se moramo le prepustiti. Valižanski ilustrator Huw Aaron je v zvezi z nonsensom lepo zapisal, da ob njem lahko vsaj za hip uživamo v pobegu od dolgočasne realnosti in njenih pravil, ki so v nosensnih besedilih kršena in da njegova privlačnost izhaja predvsem iz *samega okusa besed v naših ustih*. To seveda velja predvsem v primeru mlajših bralcev, v primeru bolj izkušenih je lahko nonsens tudi vse kaj drugega: »Zdi se, da je nonsens sam po sebi svojevrsten nosens, saj

omogoča več različnih razumevanj in razvozlavanj svojega smisla. A v trenutku, ko bralec odkrije njegov smisel glede na realnost zunaj besedila, nonsens ni več humorna, vase zapredena igra besed, ampak provokativna, absurdna ali celo groteskna, rušilna podoba sveta. Kot taka ni nič nesmiselnega, ampak nadvse resno in prav nič igrivo (samo)spraševanje o povsem realnih pasteh človeškega sveta.« (Saksida, 2015: 34)

Izbranim izvirnim slovenskim in v slovenščino prevedenim primerom (med doslej omenjenimi sta izjemi *Velika knjiga portreta*, katere prevoda nimamo, in tiha knjiga *Trocoscópio*) bom v nadaljevanju dodala še nekaj zanimivih, zabavnih in domiselnih neprevedenih slikanic:

Anthony Browne: *A Walk in the Park, Voices in the Park*

Ti dve starejši slikanici, ki z velikim časovnim zamikom na različen način pripovedujeta isto zgodbo, morda ne sodita povsem v kontekst »odbitih/igrivih« slikanic, a sta zanimivi prav zaradi dvojnega pristopa k isti temi, pri čemer je novejši precej bolj igriv kot prvotni. Pripovedujeta o sprehodu v park, kamor gospa in gospod pripeljeta svoja otroka in psa. Psa in otroka se igrajo skupaj, odrasla pa kontakta ne vzpostavi (njuno različno poreklo oz. družbeni status na koncu prve knjige razkrije tudi način/jezik, v katerem pokličeta svoja otroka, že prej pa ga nakaže tudi ilustracija: gospa živi v razkošni hiši, gospod v stolpnici). V prvi knjigi (prvič izšla 1977) je zgodba podana tretjeosebno, v novejši (prvi izid 1998) pa skozi štiri različne oči oz. glasove – gospe, njenega sina in gospoda ter njegove hčere – pri čemer avtor uporabi različne jezikovne registre, razlike med njimi pa so ponazorjene tudi vizualno, z izbiro različnih tipografij (elegantna, robata, igriva ...). Poleg tega vsak glas dobi tudi svojo barvno paleto in nekoliko različno ilustracijo (te so v obeh knjigah polne presenetljivih, surrealističnih elementov), ne samo po slogu, pač pa tudi po poudarkih oz. izbiri motivov. Slikanici britanskega avtorja sta torej odličen primer, kako lahko na različne načine (tradicionalno/bolj izvirno) podajamo zgodbe, delamo poudarke in predajamo sporočila.

Amy Krouse Rosenthal in Tom Lichtenheld: *Duck! Rabbit!*

Tokrat izjemoma predstavljam kartonko, ki zelo lepo pokaže, kako se lahko ena žival dvema opazovalcema kaže kot dve različni živali. Na ilustraciji vidimo zelo poenostavljeno narisane zajca – ali pa je nemara raca?! Skozi celotno knjigo se dva glasova prepirata o tem, kaj vidita, in navajata argumente, zakaj bi naj šlo ravno za zajca ali za raco ... Zabavna, a tudi zgovorna knjižica.

Mo Willems: *We Are in a Book!*

Gre za slikanico iz serije knjig o slonu in pujsu, v kateri se slonu zazdi, da ju nekdo opazuje. Kmalu ugotovita, da gre za bralca in da sta se očitno znašla v knjigi, kar se jima zdi imenitno. Sploh potem, ko ugotovita, da lahko bralca prisilita, da

izgovori določene besede, v kolikor seveda bere na glas. Sledi precej zabave, dokler se slon ne zave, da se vse knjige enkrat končajo, kar ga spravi v silen obup. A pujs se domisli rešitve – prosita bralca, naj knjigo še enkrat prebere! *We Are in a Book!* je sikanica z malo elementi, ki temelji na izpostavljenem odnosu med opazovalci (bralci) in opazovanimi (liki), pri čemer na zabaven način pokaže, kako imajo lahko vpliv eden na drugega.

Mo Willems: *Goldilocks and the Three Dinosaurs*

Med »odbitimi/igrivimi« slikanicami skoraj gotovo ne moremo mimo priredb, ki seveda niso vse takšne, nekatere pa vsekakor. Predpogoj, da se nam zdi določena priredba odbita, zabavna, zabavno nesmiselna itd., pa je seveda poznavanje predloge. V naslovu *Goldilocks and the Three Dinosaurs* prepoznamo pravljico *Zlatolaska in trije medvedi*; nekaj elementov ostaja podobnih, vir zabave pa je denimo že dejstvo, da eden od dinozavrov prihaja iz Norveške in govori norveško oz. izgovarja besede, ki vsaj zvenijo kot norveščina, dejstvo, da dinozavri očitno poznajo izvorno pravljico, nasmejita pa nas tudi oba eksplicitno izpisana nauka na koncu, ki je za Zlatolasko vsekakor srečnejši kot za dinozavre.

Autumn B. Heath in Tom Brannon: *The Monster at the End of this Book*

Glavni junak te interaktivne knjige, ki od bralca terja, da vleče, razpira, vrti itd. različne elemente na knjižnih straneh, je modri kosmatinec z roza smrčkom iz Sezamove ulice (v izvirniku Grover). Zaradi naslova, ki opozarja, da je v knjigi pošast, je prestrašen in bralca roti, naj ne obrača strani. Ker ta to seveda vztrajno počne, si junak izmišlja različne načine, kako bi mu to preprečil, a slednjič le pride do zadnje strani, kjer se izkaže, da je naslovna pošast – on sam. Zabavna ideja in spet tiste vrste slikanica, ki bralca postavlja v aktivno, skorajda glavno vlogo in med njim in likom vzpostavi komunikacijo.

Adam Lehrhaupt in Matthew Forsythe: *Do not open this book!, Please, open this book!*

Slikanic, ki temeljijo na podobnem konceptu, je kar nekaj, med njimi tudi *Do not open this book!* in *Please, open this book!*, ki bralcu že z naslovom eksplicitno povesta, kaj pričakujeta od njega; v eni je bralec naprošen, naj knjige ne odpira, da ne bi iz nje spustil objestnih opic (ko se to vendarle zgodi, je nagovorjen, naj jih poskuša ujeti), v drugi pa opice bralca najprej prosijo, naj knjigo odpre in jih reši iz ujetništva med platnicami, v drugi polovici pa ga rotijo, naj strani ne obrača več, saj jih bo to pripeljalo h koncu in k ponovno zaprti knjigi. V slikanicah, ki ju je najbolje brati eno za drugo, obračanje strani in zapiranje/odpiranje knjige torej postane ključno za razvoj dogajanja, s čimer je dana bralcu v roke velika moč, hkrati pa knjigi zelo nazorno demonstrirata, kako že minimalno ustvarjanje napetosti in skrivnostnosti budi bralčevo radovednost in ga priganja k obračanju strani.

Carson Ellis: *Du Iz Tak?*

Odlična slikanica ameriške ilustratorke je napisana v izmišljenem jeziku, v katerem se sporazumevajo žuželke. Na ta način podobno kot slikanice brez besedila presega jezikovne omejitve, hkrati pa bralca prisili, da pri razbiranju zgodbe, pa tudi besed in stavkov, ki si jih izmenjujejo liki, izhaja iz ilustracije. In res – čeprav ne moremo biti prepričani, kaj žužki govorijo, si lahko precej dobro zamišljamo. Slikanica sicer govori o letnih časih in naravnih ciklih, poleg tega, da pokaže, kako ob vizualni govorici celo neznani jeziki niso tako tuji, pa je strašno zabavna, v kolikor jo beremo na glas.

Patrick McDonnell: *A Perfectly Messed-up Story*

Avtor pripoveduje o malem Louiju, ko nenadoma na njegovi strani pristane malo marmelade, kar glavnega junaka zelo razburi. In to še ni vse. Marmeladi sledijo arašidovo maslo in prstni odtisi in ... Loui pove, da se to ne dela, saj so knjige pomembne, in prosi avtorja, če lahko nadaljuje z njegovo zgodbo. Toda uničevanje se nadaljuje, avtor želi nadaljevati, a Loui obupa in se vda, da je pač v knjigi, ki je tako ali tako nihče ne bo želel brati. Toda ravno, ko ugotovi, da je vse v redu in da še vedno beremo, je ... knjige konec. Še ena igriva slikanica takorekoč brez zgodbe, katere zabavnost izvira iz prepletanja različnih ravni in neprestanega prekinjanja toka pripovedi zaradi vdiranja »zunanjih« elementov.

Kenn Nesbitt in Troy Cummings: *More Bears!*

V slikanici *More Bears!* naletimo na pisatelja, ki želi napisati zgodbo, v kateri ni nobenega medveda, a se v njej iz offa pojavijo otroški glasovi (v oblakih), ki zahtevajo medvede. Pisatelj nadaljuje, a zahteva po medvedih vztraja, zato vtakne v svojo zgodbo malega medvedka. In nato še drugega. Pa tretjega in četrtega ... Vmes poskuša zgodbo z vedno novimi liki vsakič znova nadaljevati, a ga pri tem ves čas prekinja zahteva po še več medvedih. Na koncu jih je toliko, da prično drug drugega izrinjati, ves ta kaos pa avtorja tako ujezi, da jih slednjič izžene iz svoje zgodbe in tako končno dobi – zgodbo brez medvedov. Simpatična slikanica, v kateri pisatelj »podleže« zahtevam bralcev/poslušalcev na koncu pokaže, da so pisatelji vendarle gospodarji svojih zgodb, njena zabavnost pa izhaja tudi iz principa kopičenja.

LeUyen Pham: *The Bear who wasn't there*

Še ena medvedja knjiga, ki jo je ustvarila v Vietnamu rojena in v Ameriki živeča umetnica Pham. To naj bi bila torej knjiga o medvedu, vendar medveda v njej ni. Bralec se sprehaja od strani do strani (na vsaki je kak posrečen jezikovni ali situacijski hec), srečuje vrsto živali (pogosto naleti na vsiljivo raco, ki želi povedati *svojo* zgodbo) in nekajkrat že misli, da je le našel medveda, a se vsakič izkaže, da gre za koga drugega. Pripovedovalec slednjič zahteva ustvarjalko, ki

zagotavlja, da je medveda gotovo narisala ... Še ena posrečena slikanica, v kateri je ustvarjena večsmerna komunikacija: pripovedovalec nagovarja like in avtorico, liki nagovarjajo pripovedovalca in bralca, izhodiščna ideja pa je ponovno zelo enostavna, a velik vir zabave: ustvariti knjigo o liku, ki se v njej sploh ne pojavi. No, skoraj ...

Julie Falatko in Tim Miller: *Snappy the Alligator*

Slikanica temelji na dialogu med pripovedovalcem in glavnim junakom, ki mu, kot lahko preberemo na naslovnici, sploh ni do tega, da bi nastopal v knjigi. Temu primerno je čemer in se ob pripovedovalca neprestano obreguje. Zgodba je zasnovana, kot da se razvija pred našimi očmi in nastaja iz interakcije med pripovedovalcem in aligatorjem; slednji prireja zabavo, a samo zato, da bi bilo dogajanje, če ga je pripovedovalec že začel opisovati, bolj zanimivo. Na koncu knjige se pripovedovalec celo razkrije kot eden od likov. Slikanica se torej živahno poigrava z različnimi ravni in je vseskozi duhovita.

Deborah Underwood in Hannah Marks: *The Panda Problem*

Slikanica je zasnovana kot dialog oz. prerekanje med avtorico in glavnim junakom, težava pa tiči v dejstvu, da panda nima nobenega problema, ki bi ga lahko v teku dogajanja, kot se pač za dobre zgodbe po prepričanju avtorice spodobi, razrešil. Panda slednjič ugotovi, da ima očitno problem, sledi pa kup zasukov in duhovitih domislic. *The Panda Problem* je torej duhovito in inteligentno zasnovana slikanica, v kateri najdemo tudi metafikcijske elemente.

Cirocco Dunlap in Olivier Tallec: *This book will no be fun.*/ Jodie Parachini in Daniel Rieley: *This is a Serious Book*

Sledita še dve slikanici, ki sta ravno nasprotno od tega, kar trdita v naslovu, ne glede na to, kako se glavna junaka temu upirata. Knjiga, za katero osliček trdi, da je zelo zelo resna, ob »nekontroliranem« vpadanju različnih likov v dogajanje postane zelo neresna, po podobnem ključu, torej ob pojavljanju različnih likov, pa tudi knjiga, za katero miš trdi, da ne bo zabavna, postane (oz. je ves čas) prav to.

»Odbite/ igrive« poučne slikanice

Tudi poučne slikanice, pa naj se besedna zvezi sliši še tako resno, so lahko odbite, kar pomeni, da so tudi čisto zaresni in verodostojni podatki lahko podani na neobičajen, nepričakovan, zabaven in igriv način. Za marsikoga bodo takšni še bolj privlačni in morda celo lažje zapomnjlivi. Sledijo štirje primeri, dve izvirni slovenski slikanici in dve prevedeni.

Lila Prap: *Zakaj?*

Lila Prap odlično združuje zabavno z resnim, domišljijsko z znanstvenim in poskrbi za zabavno in sproščeno učenje o živalih. Ob tem že na začetku, v mini predgovoru, povabi bralce k soustvarjanju oz. k aktivnem sodelovanju ob branju: »Kogar ne bo zadovoljil nobeden od odgovorov na vprašanja v knjigi, niti tisti ne, ki se ga lahko domislijo samo znanstveniki in ki je na vsaki strani posebej označen z zvezdico, si naj preprosto izmisli svoje odgovore.« (Prap: 2002) Lekcija za otroke? V znanosti je običajno pravilen en sam odgovor, čar domišljije pa se skriva v njeni brezmejnosti.

Lila Prap: *Mednarodni živalski slovar*

V slikanici, ki je dejansko slovar(ček), avtorica otrokom predstavi oglašanje štirinajstih živali v različnih jezikih in jim s tem domiselno približa koncept tujih jezikov in pisav. To stori tako, da lahko že najmlajši dobijo občutek za širen, raznovrsten, pisan in drugače zvoneč svet okoli sebe – s svojo značilno ploskovito ilustracijo, izčiščenostjo in seveda odlično izhodiščno idejo. »Mednarodni živalski slovar (2004) je otroški učbenik o jezikih, strpnosti med narodi in državah sveta. /.../ Pri vsaki državi je narisana tudi zastava, tako otrok spoznava simbole posameznih držav.« (Haramija, 2009: 129) Samo čudimo se lahko, kaj vse uspe zajeti ena sama slikanica!

David J. Smith in Steve Adams: *Če ...*

Slikanica ameriškega učitelja in pisatelja Davida J. Smitha s podnaslovom Nov, osupljiv pogled na velike ideje in številke postavi naš svet v novo perspektivo, omogoči nam, da na določene stvari, ki so npr. nepredstavljivo velike, pogledamo na nov način. Njen čar se torej skriva v enostavni ideji – ogromne, težko predstavljljive stvari pomanjša na velikost predstavljljivih stvari in jih predstavi/ opiše v kontekstu slednjih, npr.: »Če bi tvoje življenje v celoti ponazorili kot pico velikanko, razdeljeno na 12 kosov ... bi 4 kosi predstavljali čas, ki ga preživiš v šoli ali službi /.../ 4 kosi bi bili čas, ko se pripravlaš na spanje in ko spiš /.../ 1 kos bi bil čas, ko kuhaš in ješ /.../« (Smith, 2016: 36) Slikanica, ki je seveda primerna za nekoliko starejše otroke, ki so že usvojili določene merske predstave, gotovo pritegne otrokovo pozornost in zbudi njegovo zanimanje za marsikaj, kar ga obdaja; na koncu je dodanih še nekaj avtorjevih predlogov za dejavnosti, s katerimi lahko otrokom približamo stvari v merilu.

Marc Martin: *Vse*

Tudi avstralski ustvarjalec slikanice z ambicioznim naslovom Vse (in mini dopisom »skoraj«), ki že kaže na njen šaljivi ton, je ustvaril knjigo, ki kot magnet povleče med svoje platnice in na izviren način, predvsem skozi podobe, ki jih spremljajo le kratki podnapisi, predstavlja dele našega planeta – od mest do amazonskega

deževnega gozda. Seveda ne sistematično in preobloženo s podatki, pač pa njegova skrivnost, s katero očara bralca, tiči ravno v selekciji podatkov – pogosto navaja obskurne, v resnici ne najbolj uporabne podatke, ki pa so simpatično zanimivi: ste npr. vedeli, da je v New Yorku 3000 vozičkov s hrano, da Islandci spijsajo več kokakole na osebo kot kjerkoli drugje na svetu ali da v Moskvi živi približno 80 milijarderjev? Morda bi avtorju lahko kdo, sploh v kontekstu poučnih knjig, očital neresnost in »odštekanost«, a sama prav v tem vidim presežno vrednost knjige. Po eni strani ugotovimo, da tudi neobičajni podatki vendarle lahko povejo nekaj o določenem kraju ali državi, po drugi strani pa učinkovito spodbudijo zanimanje za nove podatke, kar je verjetno cilj ali tiha želja vsake poučne knjige. Martinu to pač uspe z nekonvencionalnim pristopom k predstavljanju našega planeta.

Primerov »odbitih/igrivih« poučnih pa tudi leposlovnih slikanic je seveda (in na srečo) še veliko, vseeno pa upam, da bo tudi pričujoči izbor(ček) prišel prav ljubiteljem in radovednežem, skeptike pa opogumil, da vendarle pokukajo med platnice in si nemara celo priznajo, da ne tiči vedno vse zgolj v zgodbi.

Namesto zaključka povabilo

Naj namesto zaključka obvelja povabilo k akciji. Torej k radovednemu in pogumnemu spoznavanju po vsebini in obliki manj klasičnih ali premočrtnih slikanic. K odpiranju platnic živahnih, norčavih, morda celo nekoliko zafrkantskih ali objestnih slikanic. K obračanju strani, na katerih se eno presenečenje nadaljuje v drugo. Ali pa takšnih, kjer v nas le tiho zrejo podobe; če si jih bomo natančno in s široko odprtimi očmi ogledovali, bomo ugotovili, da nas v resnici prav glasno nagovarjajo. Naj bo to povabilo, da v roke vzamete slikanice, v katerih morda sploh ni zgodbe z glavo in repom, ki bi se jo dalo elegantno obnoviti v nekaj stavkih, pač pa je v njih morda glavna avtorjeva unikatna ideja, ki nas lahko zabava, zavaja, nam da misliti, nam pokaže, kaj vse je mogoče spraviti med platnice, nam svet okoli nas pokaže v nepričakovani novi luči ali nam svoji neresni naravi nakljub lahko pove celo kaj resnega o nas samih. Povabilo, skratka, da se ne ustrašite »odbitih/igrivih« slikanic, ker lahko ravno te kakšnega mladega bralca prepričajo, da so knjige zakon. In hkrati tudi povabilo, da si zanje izmislite kakšen bolj ustrezen in strokovno zveneč termin.

Viri in literatura

Adam Lehrhaupt in Matthew Forsythe, 2013: *Do not open this book!* Simon & Schuster Books for Young Readers.

Adam Lehrhaupt in Matthew Forsythe, 2015: *Please, open this book!* Simon & Schuster Books for Young Readers.

Autumn B. Heath in Tom Brannon, 2019: *The Monster at the End of this Book*. Studio Fun International.

Anthony Browne, 2013: *A Walk in the Park*. Walker Books.

Anthony Browne, 1998: *Voices in the Park*. Doubleday.

- Richard Byrne, 2019: *Primer tatu, rdečega od prahu*. Prevod: Gaja Kos. Miš.
- Richard Byrne, 2016: *Ta knjiga je pojedla mojega psa*. Prevod: Matjaž Kotnik. Hiša knjig, Založba KMŠ.
- Carson Ellis, 2017: *Du Iz Tak?* Walker Books Ltd.
- Bernard P. Carvalho, 2010: *Trocóscopo*. Planeta Tangerina.
- Cirocco Dunlap in Olivier Tallec, 2018: *This book will not be fun*. Scholastic Inc..
- Daniil Harms, Arjan Pregl, 2018: *Si videl leva?* Miš.
- Jodie Parachini in Daniel Rieley, 2017: *This is a Serious Book*. Faber and Faber Ltd.
- Julie Falatko in Tim Miller, 2018: *Snapsy the Alligator*. Scholastic Inc..
- Svetlan Junaković, 2007: *Velika knjiga portreta*. Algoritam.
- Kenn Nesbitt in Troy Cummings, 2020: *More Bears!* Sourcebooks Jabberwocky.
- Amy Krouse Rosenthal, Tom Lichtenheld, 2014: *Duck! Rabbit!* Chronicle Books LLC.
- Suzy Lee, 2011: *Val*. Mladinska knjiga.
- Pham LeUyen, 2016: *The Bear who wasn't there*. Roaring Brook Press.
- Leo Lionni, 2015: *Mali modri in mali rumeni*. Prevod: Mojca Redjko. Miš.
- Marc Martin, 2018: *Vse*. Prevod: Ema Karo. Miš.
- Nina Mav Hrovat, Ivan Mitrevski, 2019: *Ne misli na slona!* Miš.
- Isabel Minhos Martins, Bernardo P. Carvalho, 2019: *Nihče čez črto!* Prevod: Katja Zakrajšek. Miš.
- Willems Mo, 2014: *Goldilocks and the Three Dinosaurs*. Walker Books Ltd.
- Mo Willems, 2010: *We Are in a Book!* Hyperion Books.
- B. J. Novak, 2014: *The Book with No Pictures*. Dial Books.
- Patrick McDonnell, 2014: *A Perfectly Messed-up Story*. Little, Brown and Company.
- Lila Prap, 2004: *Mednarodni živalski slovar*. Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2002: *Zakaj?* Mladinska knjiga.
- David J. Smith, Steve Adams, 2016: *Če ...* Prevod: Julija Potrč. KUD Sodobnost International.
- Beck in Matt Stanton, 2017: *To je žoga*. Prevod: Gaja Kos. Miš.
- Shaun Tan, 2012: *Izgubljena stvar*. Prevod: Vesna Česen. eBesede.
- Kate in Jol Temple, Terri Rose Baynton, 2019: *Prostor na skali*. Prevod: Tadeja Spruk. Miš.
- Deborah Underwood, Hannah Marks, 2019: *The Panda Problem*. Penguin Young Readers Group.
- Melanie Watt, 2014: *Vilibald*. Prevod: Gaja Kos. KUD Sodobnost International.

- Sandra L Beckett, 2012: *Crossover Picturebooks*. London & New York: Routledge.
- Janet Evans (ur.), 2015: *Challenging and Controversial Picturebooks*. London & New York: Routledge,

Dragica Haramija, Janja Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi).

Dragica Haramija, 2009: *Sedem pisav*. Mariborska knjižnica, revija Otrok in knjiga, Pedagoška fakulteta, Maribor.

Larisa Javernik: *Raziskovanje fenomena »crossover« slikanic na podlagi izbranih slovenskih in čeških slikanic*. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=100287&lang=slv>

Kristina Picco: *Slikanice za mladostnike in odrasle*. <https://www.bukla.si/revija-bukla/slikanice-za-mladostnike-in-odrasle.html>

Igor Saksida, 2015: Kaj je nonsens in kako učinkuje? V: *Otrok in knjiga* 94. Str. 26–34.